

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. V св. 5-6

БЕОГРАД 1954

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : О упрошћавању поделе на слоге	151
2. <i>М. Стевановић</i> : Напоредна употреба инфинитива и презента са свезицом <i>да</i>	165
3. <i>Др. Милка Ивић</i> : Узрочне конструкције с предлозима <i>због, од, из</i> <i>у савременом књижевном језику</i>	186
4. <i>А. Панов</i> : Из термилошке биљезнице	195
5. <i>М. С. М.</i> : Бундева, тиква, дулек и др.	200
6. <i>М. Ајановић</i> : „Независно“ сложене реченице и однос простих реченица у њима	206
7. Језичке поуке	

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Наука и Вџта

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1954

Штамперија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

ЈЕЗИК У ШКОЛИ

„НЕЗАВИСНО“ СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ И ОДНОС ПРОСТИХ РЕЧЕНИЦА У ЊИМА

— Наставља се —

Назив „главна реченица“

Кад се говори о сложеној реченици уопште, па тако и о независно сложеној реченици, треба истакнути и то да у нашим средњошколским граматикама још није устаљено јединствено гледање на то да ли главном реченицом треба звати само ону за коју је везана једна од зависних реченица или и ону за коју је везана једна од тзв. независних реченица.

По уџбеницима, а и иначе — при анализирању, о главној реченици говори се једино у односу према зависним, споредним реченицама; док се она не истиче у односу према независним, осим код И. Лалевића (Синтакса стр. 13 и 14), Љубинчића (стр. 210/211) и Мусулина (III, 47). У једној граматизи, и често у пракси, за просте реченице у једној тзв. независно сложеној реченици каже се да су све главне, — и она за коју се друга веже и сама везана реченица.

По моме мишљењу, главном реченицом можемо назвати сваку реченицу за коју је друга везана и стоји с њом (с оном за коју се веже) у односу који би се иколикo пореметио ако би се оне раставиле. Реченицу за коју је везана једна напоредна, потпуно независна реченица, можда би згодно било назвати „основном“, или неким блажим називом.

О овом ће бити говора и у закључку.

Обрађени примјери из текстова.

У почетку је назначено који су текстови обрађени.

Овдје да нагласим да сам ишао за тим да употребим све примјере из назначених одломака и приповједака да би се тако, не само на бираним или комбинираним примјерима него и на примјерима који нам се намећу (да тако рекнем), убједљиво осјетио прави однос тзв. независних реченица према реченици уз коју стоје.

Примјери су сврстани по свезама, јер ми се чини да је тако најгодније.

Примјери са свезом *и*

Примјери с простим, обичним саставним значењем. Осјећа се *везање, спајање, сједињавање, истовремено вршење* радње (збивања, стања или уопће нечег) с радњом реченице за коју је везана; како се некад каже, радње теку у истом смислу (нису једна другој супротне) и сл. У њима је обично исти субјекат; а може бити и различит, напр.: Отскаче торбица с књигама и треска се торба на леђима у којој је хљеб... (Једва једном, Читанка I разр., стр. 141). Врло ријетко се свеза може праметнути (невезана реченица да буде везана, а везана да постане невезана), а да се не измијени значење, као што би се то могло учинити у наведеном примјеру, па да гласи: Треска се торба на леђима у којој је хљеб и отскаче торбица с књигама.

Примјери за значење истакнуто у почетку: Црногорци освртали се за њим и међу собом говорили: „Овакви човјек још нигда није долазио у наше планине (Ненадовић: Његошево дјетињство, Ч. I р., стр. 106 — скраћено ће се писати ЊД), ово ко не вјерује, може окушати кад му је год драго, и с каквијем год хоће оружјем (ЊД 108), Јао, сутра у школу! жалим се као, и велим како ћу још тај дан да се изиграм (Једва једном, скраћено ЈЈ, стр. 144); Омер, када то опази, поче стресати онај лед с товара и гуравим леђима подупирати, да би му, колико толико, олакшао (С. Ђоровић: Другови, Ч. I, стр. 293), Нека оде у род и одведе своју дјецу туђем оцу (Глишић: Прва бразда, скраћено ПБ, Ч. I р., стр.

208), Дотле ћу истраживати народне пјесме и састављају материју још којезашто (Караџић, Писма, стр. 15/16); Будите здрави и весели, и љубите једнако оног који Вас искрено љуби (П. 28); ... кога је год Црногорца путем срео склопио му руке око врата и пољубио га у чело (ЊД 106); Шта ти је? — пропишта Омер и поче му скидати товар (Д 205); Охо, међер нијесмо ни близу! — пропишта Омер и незадовољно се почеша по челу (204).

Може спајати двије или више зависних реченица које се вежу за исту главну, напр.: Молио бих Вас да се (стан) у првом штоку, и да басамаци нијесу уски или стрменити (П 33); То само могу казати они људи који управо не знаду шта је језик, и што су слова, и што је читање и срицање и како то дјеца уче ... (П 63).

Истовременост се осјећа и у неким наведеним примјерима, а за то истичем нарочито примјер: Она их (сузе) брише рукама и смеје се (ПБ 212).

Под овом истовремености понекад се разумије *прилика*, напр.: Данас му морам ићи на ручак, и даћу му ово писмо да Вам га пошаље (П 33).

Врло често има временско значење *у смислу* слиједа, да се радња (збивање, стање или уопће нешто) врши иза реченице за коју је везана. Примјери: Из високог — танкога пређе у сурови, некакво дивљи глас, и све постепено опадаше (Д. 205); Млади Раде пребаци вунену струку и спусти се весело низ ловћенске стрме (ЊД 104) — мјесто и могло би ставити: *онда, затим*. Кад је дошао на Цетиње, свети владика загрли га и рече (106) — исто је што и: ... пошто га загрли, рече. Сима ... стане уз дувар, раздрљи прса и отсечно повиче (108); ... зграби пиштољ, управи у прси Симине и скреше (108); Запртим торбу ... и гледам се како ми стоји (ЈЈ 144); Скинем капу и седнем у клупу (146 — једнако је што и: Најприје скинух капу па онда сједох у клупу); Нађе ме, и мајка доведе и ону двојицу, па их остави код мене (143); Што вичеш као да те дере неко? — викну редар, и записа оног што сам га гурнуо; Ђипим из клупе и узех тако трчати по школи (146); Обесио о врат торбицу, везао запрте на грудима, исто баш као и други што везују, пољубио оца,

мајку и стрину у руку, и пошао у школу (146); Покрих лице рукама, наслоних се на клупу и зајецах у плач (147); Жена слегну раменима, угура дјецу у кућу и, заједно с њима, затвори се (Д 202); Омер приђе, стресе му снијег с гриве и почеша га по врату... Коњ мало одиже главу, затресе њоме и опет убрза... Омер се осмјехну и почеша га опет... (203); Коњ, на снијегу, завали главу унатраг и убрза дисање (205); Та Огњан ће ми сад о Петрову-дне изучити и остати код куће (ПБ 210). Реченице су у таквом везаном односу да се не би могле раставити, посебно рећи, а да се не изгуби у значењу. Уколико би се то учинило, морало би се нечим надокнадити (прилогом или неком другом ријечи или изразом с прилошким, временским, значењем.

Уз значење саставно или слиједа, или саставно и слиједа осјећа се *нијанса*:

п о с љ е д и ц е. Примјери: Ја не могу с њима- (бити) — и сузе ме гуще (ЈЈ 143); Ону двојицу почео сам водити собом, и сматрао се као њихов покровитељ (144); Вјетар дочека, и плъусну га сусњежицом по лицу: 202); Ја овдје имам другог Мркаила... с којим заједно живим и сваки се дан разговарам (П 9); Бежи! — повичу. Ја први бежим, и, на крају крајева, отплачем што мене нико не гађа (ЈЈ 142); Видео је да се речи једног човјека могу написати, и стотине година после његове смрти читати и спомињати (ЊД 105); Пиштољ плане и пукне (108); Омер измакну гуњцем и дохвати га по глави (Д 203/204); Коњ... се поце на прве ноге, али се одмах поведе и опет паде (105); Из даљине одјекну као отегнут јаук, завијање онога псета и Омер мало застаде (204);

н а м ј е р е: Вране пролијећу из околних шумарака и падају на кукурузе (Јаблан, скраћено Ј, стр. 199); нијанса извршене намјере: Вук скочи и нагне у бјекство (Мачак и лија, скраћено МЛ, 164); Она га одведе у своје одаје и стане га нудити разном дивљачи (162);

и с т и ц а њ е р е з у л т а т а, неког дјеловања, напр.: Све сам их претурио (новине), и колико сам се обрадовао кад сам видио Ваше оде... (П 41);

одлуке: Кад сам то чуо, учинило ми се као да Вас гледим; и заиста знајте да ћу Вам доћи, ако жив будем (П 13);

одлуке, намјере: Ја прекосутра полазим опет у Шишатовац, и бавићу се онђе до маја мјесеца (П 18);

констатација с нијансом допусном: Ово је трећа година откако сам се ја с Вама упознао. Од онда сам натраг почео ићи, и приближавати се говору народном, и још нисам на право мјесто дошао (П);

очекивање резултата: Треба ли коме сира? ...викнем и ја, како сам то од њих слушао, и стрепим да ли ће се то озбиљно примити (ЈЈ 142);

начин: Увече легнем тужан, брижан, и заспим (ЈЈ 143); узимањем свезе постигнута нијанса времена и истицања: Један богати енглески путник ... искао га да поведе собом и у Лондону да га школује и васпита (ЊД 105); Свуд су је хвалили и њоме укоравали своје домаћице (ПБ 210).

Реченице са свезом и врло често имају право посљедично значење. Примјери: Једнога дана, тако рећи, удари Сима о некакав општар камен и расече стопало тако, да му је много крв почела тећи (ЊД 108); Било ми је тада пет година, и држао сам да нема веће среће на свијету него бити ђак (ЈЈ 142); Стриц рупи однекуд, и (ђаци) уплашено јурну у школу, ... па нададну наглас читати, и измешају најразноврсније реченице из разних предмета (142); Повукао сам чак и једног из прве клупе за косу, и он се раздра (143); Зазвони звонце, и ја се тргнем иза сна (143); Ближи се крај распуста, и нестрпљење моје све веће (144); Јаблан је рано, врло рано устао и добро се напасао (Ј 199); Обузе ме жеља да се уверим, и истрчим из клупе (ЈЈ 146); Омер то опази и све више подупираше товар (Д 204); Може бити да неће хтјети нико куповати, јербо су оно људи читали шокачки, и није ништа ново (П 8); Ја Писменицу пишем, и не могу вам засад више ни једне рецензије писати (9); Ја сам му описао да су Кирилова писмена само за светињу изобрјетена, и да би за њих срамота била да се њима овај прости, покварени и говедарски језик (тако га Карловачки двор назива), пише и печата (4); Сипиков је био прост трговац (књижар), па пишући би-

блиографију банкротирао; и послије га учинили библиотекаром (24); Од дана до дана, све друштво паметних расте, а лудијех се умањује, и таки разум и истина с временом надвлађује (60); Руси су већ одавно . . . прекрстили сва словенска слова . . . и сад њихова дјеца уче: а, бе, ге, де . . . (61); Видим да сте ви читали, и можете показати коме год затреба (63); Он је ових дана свршио своју Славенску граматiku, и данас, или сутра, полази у Праг (75); Видимо да је сва наша стара историја тамо покривена, и сви кривимо старе наше што нијесу ништа писали и нама оставили (77).

У неким примјерима исказана је констатација, некад помијешана с нијансом значења посљедице. Примјери: Нећу да га бришем, нека га бије кад је немиран! — вели рудар строго, хладно, и то ми годи (ЈЈ 147); Из даљине се зачу врисак вјетра, који се приближавао, и то као да је био одговор на Омеров јаук; Овај зачепи уши и опет паде крај коња (Д 205); Писмо Ваше примио сам, и прочитао с радости какву до данас срце моје никад чувствовало није (П 205); Овуда сви ученици Срби, који љубе свој род и језик, питали су ме за Вас, и готово ми завиде што Вас ја лично познајем (13); (Онда) ћу их Вама послати те их Ви печатајте, а ја ћу зајмурити, пак кудгод у свијет нагнути; и онда ћу се опростити и са срећом и са књижевством српским (14); Код Аделунга бива учена скупштина сваке суботе увече, и ту сам имао чест познати се са славним Нијемцем Турном (3); У Орловској губернији сједили смо два дана, и ту сам написао неколико руских пјесама (37); Кад одем код њега, он ми чита Славенску етимологију; и да видите како има и лијепих ствари (105).

У неким примјерима реченице с овом свезом имају значење и звршене намјере, вршење намјере, рјеђе просто намјеру. Примјери: Зар ти је тешко? — запита Омер, па једну овећу торбу скину с товара и упрти себи на леђа (Д 203); Скиде гуњ са себе и обави га коњу око врата (204); Најпослије сам паде, ничице, по њему и притиште га да га собом загрije (206); Како је могла тако самохрана одвојити од куће Огњана и опремити га у школу (ПБ 210); Освртала се небројено пута и гледала Огњана (једнако је: да би гле-

дала Огњаца 213); Старац стрпа мачка у врећу, однесе у шуму и тамо га остави (МЛ 162); „Он је (Његош) узајмљивао свјетске књиге из вароши, и читао их“ (ЊД 105); Ученик још у већој јарости дохвати други пиштољ са стола и скреса (108); Ја... одем у забран, и молим се богу да што пре ја достанем ђак (ЈЈ 143); Оставим торбу у ђачком ормару, па се измакох и погледам је да ли личи на остале торбе (146).

У слиједећем примјеру има допусно значење: Ево ја сам може бити најгори од свих Срба што су изван Црне Горе рођени, и смијем изићи на мегдан твојему најбољем Црногорцу (ЊД 108).

Примјери са свезом *па* (и са *пак*)

Свеза *па* има углавном исто значење као и свеза *и*.

Примјере са свезом *пак* нашао сам једино код Вука. Значења ове свезе потпуно одговарају значењима свезе *па*, и данас је свагдје zgodније употријебити ову посљедњу свезу.

Просто, чисто саставно значење, без неких других нијанси, нисам нашао ни у једном примјеру. Ово значење с нијансом посљедице имамо у примјеру: Држао сам да нема веће среће на свијету него бити ђак, па долазити из села и носити у торбици јело и књиге (ЈЈ 142); Сањам како сам ђак, па већ и мене казнили да клечим (144); Бак махну по навици репом, па га ухвати мало по образу (Ј 197); с нијансом истицања: Гле, гле! Како је то красна бразда, па како је дубока! (ПБ 212); с нијансом намјере: Они сви стали на праг, па гледају за мнош (ЈЈ 146).

Значење времена у смислу слиједа имамо у примјерима: Из свега грла насмија се Станко Степанов, па рече... (ЊД 106); Дај вамо да ја напуним, па онда удри (108); Раде остави своје претварање, загрли, пољуби свог учитеља, па му каже... (108/9); Прострли по земљи торбице, па се онда удруже по двојица-тројица око сваке торбице (ЈЈ 142); Гле, откуд овај?! — вели стриц, па ме помилује по глави (142); Кад год стриц прође поред мене... ја устанем бојажљиво и скинем капу, па гологлав отстојим (144); Скочих као ван се-

бе, па јурнух на врата (145); Оставим торбу у ђачком ормару, па се измакох и погледам је... (146); Ето ти, ... мало заслади! вели весели Лујо, на баци пред бака неколико снопова зоби (Ј 199); Вечерас ћемо ми из шећера, па ћемо се најести и утоплити — одговара реченици: Кад се вечерас вратимо из шећера, најешћемо се и утоплити (Ј 202); Ти у ахар, а ја код огњишта, па позивати ко бегови (202); Вјетар подухну, одиже му гуњ, па га баци на тле (Д 203); Омер стеже срце, па узе подупирати и њега, (само да га одржи да не поsrне) (204); Утопли се, па скочи! (одговара примјеру: Кад се утоплиш, скочи!) (204); Прозборише још две-три о другим стварима, па се дигоше и одоше (ПБ 210); Миона брзо узе торбицу од Душанке, разгледа шта је спремљено, па оде журно (211); Огњан таман образдио прву бразду, па хоће да оврати... кад ето ти му мајке (212); Кликну Миона радосно, притрчавши, па узе грлити и љубити Огњана. ... Простре торбицу, па разреди по њој (мало соли...) (212); Прибра торбицу, па пође полако кући (213); Мачак сагледа дарове, па смјеста навали на вола (МЛ 164); Ја овдје мислим сједити још највише два мјесеца, па ћу онда преко Москве и Кијева поћи тамо (П 33); Јеленко само слегну раменима, па зајми рало и волове, те оде на њиву (ПБ 209). Са пак имамо примјере: Ја ћу послати Вама, или ћу ја сам донијети, пак ћемо правити како ви најбоље знате (П 8); Ја ћу овуда још да истражујем српске пјесме, пак ћу на љето доћи к Вама да их прочитамо... Ја ћу све пјесме начисто преписати, пак ћу их Вама послати, те их Ви печатајте, а ја ћу зажмурити, пак кудгод у свијет нагнули (14).

У примјеру: Гледам док се прозор не замагли, избришем, па опет наново (ЈЈ 141) — има значења настављања, продужења.

Често је значење *последнице*. Примјери: Сими одвећ бјеше мило, па весело узвикну, (ЊД 107); Узми други, тај си у страху пунио, па прах мимо цијев просуо (108); Што мене, кад ме он вуче за косу! — заплака онај, па све сузе капљу на буквар (ЈЈ 143); А, нећу ја више с тобом ратовати, од сутра ћеш у школу, па да видиш како умире тамо (145); Светац је, не ради се, па дошли људи да мало пробеседе

(199); Грива му се сва залијепила, па изгледа као велики стаклени ђердан (Д 203); Душе ми, студено је теби, па стога не можеш (204); Двадесет је година како смо заједно, па смо доста белаја преметнули преко главе (203); Миони се све чинило — доћи ће Сибин, па како ће му погледати у очи, кад затече своју кућу растурену и пуну (ПБ 208); Угледа мачка, па се чудом начуди (МЛ 162); Мачак чу како се лист помиче, помисли да је миш, па се баци (164); ... немам новаца, а не смијем ни од кога да иштем, па могу умријети од глади у Питеру (П 32); Вама је то једини начин да се примите књижевства: па ћете онда и образ освјетлати, и непријатеље посрамити и новаца добити (45); ... дајте ваша стихотворенија, па ето онда свега! (45); Био је наопако научио аз, буки, вједе, глагоље итд. наизуст, па га је све сметало (62); Срби веле: „Књига од руке до руке, па ће доћи у погане руке.“ (81); Само 'ајде по реду, па се не бој! (ЈЈ 198). Са *пак* имамо примјер: Сав је од самих погрјешака (Забавник), пак бих ја сад имао више посла да га рецензирам, него Давидовић што је имао док га је превео (20/1).

Значење *посљедице, резултата* имамо у примјерима: Видите ли како се Љубибратић брани! Сад још треба да ударите и ви, па одмах да започнемо: Нам бизм олсум. (П 58); Ви почињете, па ако свршите — добро. (60).

Наговјештавање *резултата, исхода* догађаја имамо у примјерима: Још мало, соколе, још, — вели Омер, — дако овај кијамет махиња, па смо курталисали (Д 203).

Значење *намјере* или *извршене намјере*, понегдје уз значење саставно или значење слиједа имамо у примјерима: Омер се и опет заустави, скиде и другу торбу с њега, па на се баци (Д 203); Они сви стали на праг, па гледају за мном (ЈЈ 146); Раздам навлаш свој хљеб, па и ја молим да ми позајме једно парче (142), Устаде, приђе баку, па га стаде милувати... (Ј 197); Он се мало одмаче у страну, па као ћоја заплака (198); Лујо огрну хаљиницу, па се опет спусти на влажну траву да сања о сутрашњем дану (198); Е, кад си се тако, бате, наруцо, ето ти па мало нако заслади! (одговара реченици: Ето ти да мало засладиш (199); Јаблан, стари, лу-

кави мејданџија, посрнуо као ђоја на десно кољено предње ноге, па подухвати Рудоњу испод врата (200).

Обећање, поготову (ако реченицу узмемо у цјелини), имамо у примјеру: Хајде, па ће ти бити и сијена и шта хоћеш, јер кад ти храниш мене и ја ћу тебе (Д 203).

Реченица са *па* може имати и допусно значење (опет кад узмемо реченицу у цјелини). Примјери: Па, забога, већ сам пету годину затурио, па с балавчићима да се играм! (ЈЈ 143); Миленко Стојковић — учио је читаву једну зиму аз, буки, вједе, глагоље; и буки азба, вједи азба, глагоље, азба итд., па никако није могао да се обавијести како се те ријечи записују и чате (П 61/62); Кад сам узео перо у руке, мислио сам само неколико ријечи да Вам напишем, па сам Вам ето надрљао може бити што и сувише (П 47).

Супротно значење имамо у примјеру: Заусти да рекне, па баш не уме (ПБ 212). Супротни, негативни резултат, с нијансом допусном имамо у примјеру: Све сам очекивао неће ли какав одговор одонуд доћи; па до данас још ништа (73). Супротно настојању, резултат, посљедицу имамо у примјеру: Он га сам узе за ноге да их подигне, успе с коњем заједно, па се обојица изврнуше у снијег (Д 205). Са *пак* имамо ово (супротно) значење, са нијансом допусном, у примјеру: Ја сам Вас којешта питао, пак ми ништа не одговарате (П 20).

Примјери са свезом *те*

У примјерима са свезом *те* ја најчешће осјећам значење *посљедице*. Примјери: Раскриче се и они и ударе у дреку, те због тога често будем бијен (ЈЈ 144), Обузме ме срџба и понижење, те ми често дође воља да редару опалим шамар (146); Вјетар дочека и пљусну га сусњежицом по лицу, те му прекиде говор (Д 202); Чија је, нано, она кућа што је зарасла у зову и коров, те нико не сме ни дању у њу ући? (ПБ 208); Мачак пристане, те њих двоје отпочну живјети здраво и весело (МЛ 162); У Кијеву сједио сам неколико дана, те сам завршио хаџилук клањајући се светињи (П 37), Учио је читаву једну зиму аз, буки, вједи, глагоље . . . , док му се најпослије није досадило, те баџио буквар

и оканио се учења (61/62): *Посљедничко* с нијансом *намјере* имамо у примјеру: Кад сте ми помогли те сам доведе дошао, ... немојте ни сад оставити да се удавим на крају (29); односа: Нађоше се људи, те вас увјерише да је за вас и за народ српски боље што не знате читати и писати (94); саставно: Начини нам она Рускиња пунч, те се у разговору готово и опијемо (П 91); изрично: Али ако Бог да те ја откуд добијем новца ... (П 21); констатованја: Герману сте га послали чак у Петербург, те га је уз моју, од мене украдену, књигу издао (П 93).

Може имати значење *саставно*: Хајде брже, те јој реци да су Меда Медовић и браца Вук Вуковић одавна стигли (МЛ 163); Дајте за српску вјеру! тражите откуд год знате те ми пошаљите барем 200 ф. (П 40) — оба примјера с нијансом *намјере*; Јеленко само слегне раменима, па зајми рало и волове те оде њиву да узоре Миони колико јој треба (ПБ 209) — с нијансом *слиједа* и *извршене намјере*; А стари грбави Омер баш тада стављаше дрвени самар своје дорату на леђа да га натовари, те да заједно крену у шехер (Д 201) — с нијансом *слиједа*; Овдје сам нашао једну бабу која ми је казала више од 50 пјесама женских, те сам пописао (П 22) — с нијансом *констатованја*.

Може имати значење углавном *намјере*: Ја ћу све пјесме начисто преписати, пак ћу их Вама послати те их Ви препишите (П 14); *Опит* Миловановићев гледајте Ви само те цензурирајте (П 16; — с нијансом *изричном* ... (21); Гледајте, забога! те ми новаца сад омах пошаљите (41); Сад гледајте те скините с врата ту биједу (45).

Примјери са свезом *нити*

Код свезе *нити* осјећа се истовремено спајање и нијекање радње често уз истицање. Нашао сам је једино код Вука (треба имати на уму да се ради само о одломцима и краћим саставима малог броја писаца). Примјери: Баш ако би и било (ако би се нашло написано), оно опет не ваља, нити ће иједан Србин, који језик свога рода познаје, метнути (ћеју и ћеду) (П 9); То је посао других људи, нити је тако лак да

се сваки у њега може мијешати (64); Ти нити си нас извео од паше, нити нас можеш њему предати (68); Ту сад нема милости, нити помаже ваше мољење ни ласкање (69); Он у први мах није могао ништа чинити, нити је смио што противно говорити (85); Ја овдје никад нијесам напомињао о том, нити ћу засад спомињати (105).

Примјери са свезом *a*

За свезу *a* ја бих рекао да је њено карактеристично значење ово: употребљава се онда кад у сложеној реченици треба да се изнесе *напоредно истицање, узајамност, поређење, да се о неком рекне једно, а о другом друго* (да један ради једно, а други друго) и сл. — *некад са супротним значењем*. Примјери: Близу је педесет година како управљам Црном Гором, а осамдесет како носим ово грешно тијело по овом свијету (ЊД 104); Једна је суза била радости, а друга туге. Радовао се што је у својој кући нашао подмладак на коме ће без бриге оставити Црну Гору..., а тешко му је било, што свог најбољег и најдичнијег откида од света и од весеља... (104); Даје му два тешка скиптра да управља црквом и народом, а одузима му милу слободу. Даје му да буде господар Црне Горе, а да престане бити свој господар (104); Главари црногорски скупили су се око њега и жељно слушају његов разговор, а он без прекида прича (106); Једном оде лија у лов, а мачак остане код куће (МЛ 162); Вук пође по овна, а лија продужи даље (163); Него иди, спреми му вола на дар, а вук ће овна донијети (163); Одем тако међу њих, а они у смех (ЈЈ 142); Отада се све звијери плаше мачка, а мачак и лија добро се снабдјели за цијелу зиму месом (МЛ 164); Ја оне који лупају као путо о лотру и не слушају, а разумнога и слободномислећег сваког могу увјерити (П 17); Они се плаше да стриц не наиђе, а и ја се једнако бринем да ме ко не би затекао немирна (ЈЈ 142); Душко и Јова плачу, хоће и они у школу, а мајка виче: Какву школу?! (146); Почеше ме запиткивати ђаци, а ја не одговарам, бојим се... (146); Више им (Душку и Јови) пешкирићи из панталоница, а ја обучен као велики ђак (одговара примјеру:

Док њима висе пешкирићи из панталоница, дотле ја обучен као велики ђак (ЈЈ 143); Пало вече, а ја као на иглама. Не знам шта ћу од нестрпљења (145); Ти у ахар, а ја код огњишта (Д 202); Уши му се опустиле, а ноге се клизају час овдје час ондје (203); Теже је извлачио ноге из снијега, а чешће се спотицао (204); Неки то чувају за свој добитак; неки се плаше, како год дјеца мала кад почну полазити; а неки пак лупају по ријечима других (П 17); Ви ћете без 2000 ф. остати као што сте; а ја ћу с те ваше 2000 ф. довршити овај не мало важни посао (60); Од дана до дана, све друштво паметних расте, а лудијех се умањује (60); Кад изиђу на свијет, онда сваки читатељ може рецензент бити, а ја сам дужан одговорати . . . (77); Зимно доба, а дрва нема, хљеба нема, а новаца нема! (96); Кусалом те закусује, а дршком ти очи вади (127); Што их више сад пристане са мнош, то ћемо прије поставити темељ српској литератури; а што их мање пристаје, то је мени већа слава што нијесу сви људи кадри мислити као и ја (69); (имамо везање поредбених реченица).

Од примјера који спадају овдје да обрадим слиједећа два: Нећу с тобом мегдан да дијелим, а са сваким другим Црногорцем хоћу (ЊД 108) — да би се нарочито истакло нешто у главној реченици, да би му се дала нарочита важност и сл., у реченици са свезом *а* наводи се као лакше, споредније нешто што је велико бројем, тежином, нешто што је у обичној ситуацији стварно веће. Овом примјеру унеколико је сличан и примјер: Ја нејмам руке коју би дигао на једнога Његуша, а ти удри (ЊД 108). Овдје се послѣје категоричког подвлачења нечег препушта другом да сам ради што хоће, да ствари схваћа како хоће и сл.

Могу се посебно истаћи примјери у којима се осјећа *истовременост* с оним што се износи у реченици за коју је везана: Промичу тамо крај нашег прозора, а снег у крупном прамењу пада . . . (ЈЈ 141) — одговара реченици: Док су они промицали крај нашег прозора, снијег је у крупним пахуљицама падао; Ручамо, а и ја се трудим да као и они уђем у заједницу (142); (Док ручамо, ја се . . .), Момак скида с кулаша бисаге, а ја облећем около, и стадох претурати то с леве то с десне стране (145) — (Док је момак с кулаша скидао

бисане, ја сам...); Зубе у врат зарио, кида месо ноктима, а гунђа (МЛ 164); Само шјутра! — трже се Лујо као иза сна, збаци са себе хањиницу, а очи му сијевнуше од узбуђења (Ј 197).

У слиједећим примјерима имамо *подударање*: Он је певао бојеве и јунаке, а дошао је у земљу од бојева и јунака (ЊД 106); Сјутра је Преображење, а уједно је и царски дан (Ј 198). Са свезом и значи додавање нечег оном што је већ речено: Осетих и радост и понос, и страх, а и паде ми на ум како би ме Душко и Јова дирали (ЈЈ 147).

Некад се у реченици са свезом *а* нешто нарочито истиче: Ја сам сада путник коме сваког минута може доћи заповијест да се крене са ове земље, а хоћу да је без бриге оставим (ЊД 104). У примјеру: Рад је тежак, а дјетиње руке још нејачке (ПБ 213) — имамо *истицање* и *констатовање* нечег. У примјеру: Треска се торба на леђима, у којој је хлеб и заструг са сиром и скорупом, а стрче из ње пера од лука (ЈЈ 141) — означаје само нешто што се између другог истиче.

Уз значење напоредног истицања, које смо у почетку истакли, осјећа се нијанса:

а) *допуне*: Збори чисто црногорски, а није Црногорац, пита по имену за црногорске јунаке и војводе као за своје старе познанике, а није их нигде видео (ЊД 106); И по коњу нахватала се сусњежица, па се смрзла, а они као да то и не осећају (Д 203); Тај је трактат Копитар саставио, а ја ево потписујем (П 57); Немам новаца, а не смијем ни од кога да иштем (П 32); О мене луде! Говорим којешта, а ти си уморан, радничке мој! (ПБ 212);

б) *посљедице*: Не даду ми никад лопту, а ја у плач (ЈЈ 142); Чује како Јаблан громовито риче, а брда одјекују (Ј 198); Јаблан стоји поносито на мегдану и риче, а планински врхунци силно, силно одјекују (200); Жена га оставила и отишла на свој спахилук, а он је сад тужи и тјера с њом процес (П 68). У примјеру: Али ту престану снови, а ја увидим да сам оно исто што сам јуче био (ЈЈ 143) — значење посљедице је још јаче и скоро потпуно;

в) *претварања*, некад још с допусном нијансом: У себи кипим од нестрпљења када ће се завршити распуст и

лупити звоно школско, а овамо по угледу на друге, старије ђаке, и ја јадикујем (JJ 144); Мени у души мило, а овамо се као набурим и љутим се (што ме туже) (144); Никад се благороднији према мајци нисам у души осјећао, а овамо са-летих молити да ме не тужи стрицу-учитељу (145); Ја се пробудим, али се не дижем, мада осећам да бих радије, да могу, одлетео до школе, а овамо велим: Да спавам још? Спава ми се! (145);

г) погодбе: Мени би сујетан труд био да ја дођем у Беч, а да Вас ту не нађем (II 19).

Даља значења у реченицама са овом свезом која су се могла констатовати у обрађеним примјерима јесу:

положај, мјесто: Коњ лагано пође, а Омер за њим (Д 202);

изненађење: Таман Миона оздо у воћњак, а Душанка испаде, из куће (ПБ 211);

додатак, накнадно објашњење, поправљање, надопуна онога што је већ речено: Рецензија се за цијели народ прави, пак може бити коме противно (а ни онако није свима мило) (II 8); Казао је да ће Вам писати, а може бити да Вам је већ и писао (13); Натпис Бранковићеве сабље треба дати нека се изреже на бакру, а ја имам абцајхновато управо онако као што је на сабљи (40);

истицање, наглашавање нечег, напр. тешкоће, препреке: Стибшић нити разуме језика ни ствари; а у оваквим пјесмама мора бити којешта шаљиво (II 19); већ сам почео узајмљивати да се храним, а камо за Рјечник? (28); Ви ћете се морати старати за хартију и за штампање, а више се неће штампати од 5000 екземплара (32); Кад дођем у Јаш, а тамо куга. Сви дућани затворени; а до Букреша неколико лазарета претстављено (38); То су само набројене вароши и градови, а камо којекакве касаве, села и пустиње (39) (с овим „камо“ служи за истицање неизреченог, што треба да повећа величину исказног у претходној реченици); Онда бисте могли видјети и Ђику и Сину; а писма не помажу ништа (48); Кад имате 18 кредитора . . . , и њима је лакше чекати, а чекати се мора кад се нема чиме платити (50); Ја се чудим и вама како можете о таквим бесмислицама мислити! а још

вам се већма чудим како се можете молити митрополиту (51/52); Ја сам однио 30 рјечника у Петербург, а да сам их однио 300, прошли би као алва (52) — (истицање нечег већег или мањег према оном што је речено у претходној реченици); Тешко му је било што га доводи међу хладне манастирске зидине, што осуђује његову лепу младост на самоћу, а самоћа је тамница (ЊД 104) — (истицање закључака, констатација); Већ звони на 12, а морам ићи чак у град на ручак (П 28) — (истиче се потешкоћа због наступа времена, због краткоће времена за неки посао). Овдје, у примјере за истицање, може доћи и примјер: Светац је, не ради се, па дошли људи мало да пробесједе, а као планинцима мило им је кад се бакови боду (Ј 199).

При набрајању служи за истицање другог или задњег: Путник је, једно, добар и паметан човјек, а друго — ваш пријатељ (П 44). У примјеру: Е, да спаваш, а школа? (ЈЈ 145) истиче се нешто што смета вршењу радње или нечег другог што је исказано у главној реченици, истиче се нешто што треба вршити као прече, што треба узимати у обзир и сл.

Допусно значење имамо у примјерима: Већ је вријеме, а видите да нема никог (П 45); Сад кад сам отишао к њему казао је да ће Вам по првој пошти писати, но ја сам онда сједио 10 дана, а тек једва, каже, да је почео (17); Мишљаше е је кућа већ ту, а никако да је угледа (Д 204); Ја први бежим, и на крају крајева, отплачем што мене нико не гађа, а баш се често нарочито врзем око онога што гађа (ЈЈ 142); Тако већ дуго живим у шуми, а такве звијери још нисам видјела (МиЈ 162).

Значење *начина* имамо у примјеру: Како он, он није ђак! — вели овај, а и не погледа ме (ЈЈ 143) — значи: не гледајући ме.

— Крај у наредном броју —